

УДК 159.923:378

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.4.4>**Ірина ЛАРЧЕНКО**

здобувачка ступеня доктора філософії з психології, аспірантка, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна, 69600
директор Вознесенської філії Миколаївського обласного центру зайнятості, вул. Київська, 97, м. Вознесенськ, Миколаївська область, Україна
ORCID: 0000-0002-3625-8893

Iryna LARCHENKO

Ph.D. Candidate in Psychology, Postgraduate Student, Zaporizhzhia National University, 66, Zhukovskoho St, Zaporizhzhia, Ukraine, 69600
Director of Voznesensk Branch of Mykolaiv Regional Employment Center, 97 Kyivska Str, Voznesensk, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3625-8893

ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ В ПРОФЕСІЙНОМУ САМОВИЗНАЧЕННІ ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ СТРЕСОГЕННОСТІ

ASSESSMENT OF PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS IN PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF GRADUATES FROM VOCATIONAL TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN STRESSOGENIC CONDITIONS

У статті подаються результати дослідження, спрямованого на аналіз психологічних детермінант професійного самовизначення випускників професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) в умовах стресогенності сучасного суспільства. Особлива увага приділяється вивченню впливу зовнішніх стресорів, таких як глобальні пандемії та війна, на психологічні процеси, що відіграють ключову роль у професійному самовизначенні випускників професійно-технічних навчальних закладів. Проведено аналіз того, як стресогенні чинники впливають на формування особистісних характеристик, таких як активність, реактивність, емоційна стабільність, впливають на процеси прийняття професійних рішень випускників ПТНЗ.

Виокремлення цих характеристик є ключовим для розуміння їхнього впливу на процес вибору кар'єрного шляху, а також на адаптацію до змін у професійному та особистісному житті. Підходи до дослідження базуються на комплексному аналізі психологічної структури особистості, використовуючи інноваційні методики та інструменти для детального оцінювання впливу стресогенних факторів. Результати дослідження відкривають нові перспективи для розуміння динаміки психологічних характеристик випускників ПТНЗ у складних умовах сучасності, а також підкреслюють необхідність розробки ефективних стратегій психологічної підтримки та кар'єрного розвитку молодих фахівців.

У рамках дослідження порівняно дві групи випускників професійно-технічних навчальних закладів у різних умовах: ДГ1 – учасники, які закінчили навчання під час пандемії COVID-19 (2021 рік), та ДГ2 – учасники, які закінчили навчання в умовах війни (2022-2023 р.р.). Основна мета порівняльного аналізу полягала в тому, щоб визначити, як умови пандемії COVID-19 та війни впливають на психологічні детермінанти в професійному самовизначенні випускників. В рамках дослідження виявлено ключові психологічні детермінанти: активність, реактивність, емоційна стабільність, що впливають на процеси прийняття професійних рішень випускників ПТНЗ.

В результаті дослідження виявлено кореляційний взаємозв'язок між ключовими психологічними детермінантами таких як: активність, реактивність, емоційна стабільність, та процесами прийняття професійних рішень випускниками ПТНЗ, був виявлений значущим ($p < 0,05$). Це підкреслює, що емоційні та поведінкові характеристики студентів мають прямий вплив на їхні рішення, щодо кар'єрного шляху та їхню здатність адаптуватися до професійних викликів. Виявлено, що випускники групи Г1 мали вищий рівень мотивації до працевлаштування порівняно з випускниками групи Г2, які виявили крапцю адаптивність та здатність реагувати на зміни ($p < 0,05$). Це підкреслює необхідність індивідуального підходу в підтримці та розвитку кар'єри випускників, враховуючи їх психологічні особливості та умови, в яких вони навчалися.

Ключові слова: професійне самовизначення, психологічна адаптація, психологічні особливості, війна, пандемія, кар'єрне планування, емоційна стійкість.

The article presents the results of a study aimed at analyzing the psychological determinants of professional self-determination of graduates from vocational technical educational institutions (VTEI) in the stressogenic conditions of modern society. Particular attention is given to the study of the impact of external stressors, such as global pandemics and war, on psychological processes that play a key role in the professional self-determination of VTEI graduates. The analysis focuses on how stressogenic factors affect the formation of personal characteristics, such as activity, reactivity, emotional stability, and how these influence the decision-making processes of VTEI graduates in their professional choices.

Identifying these characteristics is crucial for understanding their impact on the process of career path selection, as well as adaptation to changes in professional and personal life. The research approaches are based on a comprehensive analysis of the psychological structure of personality, using innovative techniques and tools for detailed assessment of the impact of stressogenic

factors. The study's results open new perspectives for understanding the dynamics of psychological characteristics of VTEI graduates in the complex conditions of modernity and underscore the need to develop effective strategies for psychological support and career development of young professionals.

Within the scope of the research, two groups of graduates from vocational technical educational institutions under different conditions were compared: Group 1 (G1) – participants who completed their education during the COVID-19 pandemic (2021), and Group 2 (G2) – participants who graduated during wartime conditions (2022-2023). The main goal of the comparative analysis was to determine how the conditions of the COVID-19 pandemic and war affect the psychological determinants in the professional self-determination of graduates. The study identified key psychological determinants: activity, reactivity, and emotional stability, which influence the decision-making processes of VTEI graduates.

As a result of the study, a significant correlation was found between key psychological determinants such as activity, reactivity, emotional stability, and the decision-making processes of graduates of Vocational Technical Educational Institutions (VTEI), which was significant ($p < 0.05$). This underscores that the emotional and behavioral characteristics of students have a direct impact on their career path decisions and their ability to adapt to professional challenges. It was discovered that graduates of Group 1 (G1) had a higher level of motivation for employment compared to graduates of Group 2 (G2), who demonstrated better adaptability and responsiveness to changes ($p < 0.05$). This highlights the need for an individualized approach in supporting and developing the careers of graduates, taking into account their psychological characteristics and the conditions under which they were educated.

Key words: Professional self-determination, psychological adaptation, psychological characteristics, war, pandemic, career planning, emotional resilience.

Постановка проблеми. У сучасному світі, який характеризується постійними соціально-економічними змінами, глобальними викликами, такими як пандемія та війна, важливість розуміння професійного самовизначення молоді набуває особливої актуальності [1]. Професійне самовизначення складний психологічний процес, що включає ідентифікацію особистісних інтересів, цінностей, компетенцій, а також формування кар'єрних прагнень та амбіцій [13]. Для випускників ПТНЗ цей процес є особливо значущим, оскільки вони стикаються з вибором життєвого шляху в умовах невизначеності та стресогенних ситуацій [1, 5, 16].

В умовах зростаючої стресогенності сучасного суспільства, яка впливає на психологічний стан випускників ПТНЗ, постає нагальна потреба дослідити, як ці умови впливають на процес професійного самовизначення [11]. Зокрема, акцентується увага на таких аспектах, як адаптаційні стратегії, емоційна стабільність, стресостійкість, реактивність особистості, що є ключовими для ефективного вибору професійного шляху та подальшої успішної кар'єри [3, 8, 14].

Проблема має значний науковий і практичний інтерес, оскільки знання отримані в ході дослідження можуть бути використані для розробки нових підходів у психологічній підтримці молоді, особливо в контексті кар'єрного консультування та планування [6]. Важливість цього дослідження полягає у визначенні ефективних стратегій, які допоможуть випускникам ПТНЗ адаптуватися до складних умов ринку праці, розвивати власні професійні компетенції та зміцнювати психологічну стійкість [9, 10, 13].

Аналіз останніх досліджень та публікацій виявляє інтенсивне дослідницьке зосередження на психології професійного самовизначення молоді в умовах підвищеної стресогенності, підкреслюючи важливість та

актуальність цієї тематики в сучасному науковому контексті [15]. У рамках даної статті проведено огляд наукових досліджень і публікацій, які зосереджені на проблематиці психології професійного самовизначення молоді в умовах стресогенності [12]. Дослідження впливу стресових умов на процеси прийняття професійних рішень, розвиток професійної ідентичності, а також стратегії адаптації та емоційної стійкості, необхідні для ефективного професійного самовизначення [9]. У рамках даної статті увагу приділено таким науковим роботам, які концентруються на цій проблематиці: Грінберг Дж., Найт К., та Пульсіфер Р. (2020) [1] у своїй роботі «Стрес та адаптація в часи глобальних змін» фокусуються на адаптації особистості до глобальних змін, включаючи пандемію та військові конфлікти. Вони аналізують стрес як визначальний фактор, що впливає на професійний вибір та самоідентифікацію молоді.

Бернс Дж. та Джексон К. (2021) [2] у «Емоційний інтелект та його вплив на професійну адаптацію» досліджують вплив емоційного інтелекту на адаптацію особистості у професійному контексті, підкреслюючи важливість емоційної стійкості у змінюваних умовах сучасного світу. Савченко О.В. та Лук'янова І.Л. (2021) у «Психологія кризи та її вплив на професійний розвиток» звертають увагу на психологію кризи та її вплив на професійний розвиток особистості, вивчаючи механізми психологічної реакції на кризові ситуації. Коллінз Дж. та Тейлор С. (2018) [7] у «Соціальні мережі та їх вплив на професійний розвиток» аналізують вплив соціальних мереж на професійний розвиток особистості та професійне самовизначення.

Фрідман Л.С. та Грінфілд С.А. (2021) [10] в «Психологічні аспекти ринку праці в умовах глобалізації» фокусуються на впливі глобальних економічних змін на психологічну структуру

особистості. Пріб Г.А. та Лапінська Т. (2019) [12] «Подолання розладів адаптації як чинник успішного професійного розвитку та кар'єрного зростання в осіб, які працюють в умовах підвищеної стресогенності». Ларченко І.В. (2023) [16] «Психологічні детермінанти мотивації до працевлаштування випускників (ПТНЗ)».

Метою статті є дослідження психологічних чинників, що впливають на професійне самовизначення випускників професійно-технічних навчальних закладів в стресових умовах.

Матеріал та методи дослідження. За умови інформаційної згоди обстежено 186 ВПТНЗ, які навчались в умовах підвищеної стресогенності ДГ1 – 93 випускників, які навчались 2021 р. під час COVID. ДГ2 – 93 випускників, які навчались під час військової агресії проти України. Для обробки статистичних даних застосовувалися табличний процесор MS Excel v.16.0 та IBM SPSS Statistics 20. Для обробки емпіричних даних використовувалися методи описової статистики, для вимірювання ступені кореляційної залежності – кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона). Методологія дослідження базується на використанні «Методика діагностики психологічної структури особистості» [11]. Методика дозволяє проаналізувати аспекти психологічного профілю особистості, включаючи активність, реактивність, емоційну стабільність, адаптаційні здібності та інші ключові характеристики, що впливають на процес професійного самовизначення. Методика дозволяє ідентифікувати загальні психологічні характеристики та виявляти унікальні особистісні особливості, які можуть впливати на вибір професійного шляху в умовах сучасних стресогенних факторів [12, 15]. Методика становить основу для збору та аналізу даних у дослідженні, дозволяючи отримати комплексне уявлення про психологічні аспекти професійного самовизначення випускників ПТНЗ [11].

Результати дослідження. Розподіл активності у досліджених групах за статтю представлено у табл. 1.

Аналіз результатів, представлених у табл. 1, демонструє, що у ДГ1 жінки мають вищий відсоток високої активності 66,6 % порівняно з чоловіками 33,3 %, що може віддзеркалювати їхню підвищену ініціативність та готовність до самостійного розв'язання професійних завдань у перед пандемічний період ($p < 0,05$). Проте, в ДГ2 спостерігається зменшення цього показника серед жінок до 66,6 %, та збереження стабільності серед чоловіків 33,3 %, що може вказувати на вплив пандемії COVID-19 та супутніх їй стресогенних факторів на зниження активної участі в професійному виборі ($p < 0,05$). Варто відзначити значне збільшення відсотка відсутності активності серед жінок у ДГ2 (88,2 %), що свідчить про збільшення невпевненості в можливостях впливу на професійне майбутнє в умовах військового стану ($p < 0,05$). У подальшому увага зосереджена на вивченні активності та реактивності, як ключових показників особистісної адаптивності та володіння стратегіями протидії стресу. Зміна в рівнях активності серед досліджених за віком представлено у табл. 2.

Аналізуючи наведені в табл. 2. дані, можна відзначити наступні зміни, а саме у віковій категорії 16 р. спостерігалась відсутність високої активності у ДГ2, в порівнянні з ДГ1 (6,2 %), що може свідчити про значний вплив пандемії на мотивацію, ініціативу та самостійність серед випускників молодшого віку ($p < 0,05$). Інші категорії відзначали збільшення відсотка випускників ПТНЗ з низькою активністю та зменшення числа тих, хто не надав відповідей, що може бути пов'язано з військовими діями та загальною нестабільністю в суспільстві. Для вікової групи 17 р. характерно зниження високої активності та збільшення кількості студентів з середньою активністю у ДГ2, вказуючи на потенційне збільшення пасивності у цій групі ($p < 0,05$) та залежності від зовнішніх обставин. В той же час, у віковій категорії 18 р. відбулося зростання відсотка

Таблиця 1

Розподіл активності у досліджених групах за статтю (методика «Діагностики психологічної структури особистості»)

Активність	Стать								Усього			
	Ж				Ч				ДГ1		ДГ2	
	ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Висока	2	66,6	2	66,6	1	33,3	1	33,3	3	100,0	3	100,0
Середня	1	50,0	4	100,0	1	50,0	–	–	2	100,0	4	100,0
Відсутність	15	65,2	15	88,2	8	34,7	2	11,7	23	100,0	17	100,0
Усього	30	46,1	39	56,5	35	53,8	30	43,4	65	100,0	69	100,0

Таблиця 2

**Зміни в рівнях активності серед досліджених за віковими
(методика «Діагностики психологічної структури особистості»)**

Вік, у роках	Активність																Усього			
	Висока				Не правдива відповідь				Низька				Середня							
	ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
16	1	6,2	–	–	5	31,2	2	33,3	–	–	–	–	10	62,5	4	66,6	16	100,0	6	100,0
17	–	–	–	–	9	23,0	5	22,7	–	–	1	4,5	30	76,9	16	72,7	39	100,0	22	100,0
18	2	10,0	3	9,0	5	25,0	4	12,1	1	5,0	1	3,0	12	60,0	25	75,7	20	100,0	33	100,0
19	–	–	–	–	4	22,2	6	18,7	1	5,5	2	6,2	13	72,	24	75,0	18	100,0	32	100,0
Усього	3	3,2	3	3,2	23	24,7	17	18,2	2	2,1	4	4,3	65	69,8	69	74,1	93	100,0	93	100,0

студентів з високою активністю з 10 % у ДГ1 до 9,09 % у ДГ2, що може відображати адаптацію до змінених умов та розвиток стратегій протистояння стресу. Зміни в рівні емоційності у досліджених групах за статтю представлено у табл. 3.

З даних табл. 3, бачимо, що зміни в рівні емоційності серед випускників ПТНЗ, розділених за статтю у ДГ1 та ДГ2. В цілому, в ДГ1 та ДГ2 спостерігається зростання середнього рівня емоційності, з 45,1 % у 2021 р. до 60,6 % у 2023 р. серед жінок та з 54,8 % до 39,3 % серед чоловіків. Це може свідчити про зміни в психоемоційному стані випускників у контексті подій останніх років. Зокрема, значне зниження відсотка випадків, виявлено коли відмічена відсутність емоційності, серед жіночої статі з 65,2 % до 88,2 % та незначне зниження серед чоловічої статі з 34,7 % до 11,7 % у 2023 році порівняно з 2021 р. може свідчити про зростання емоційної реактивності та чутливості в умовах стресу ($p < 0,05$), який спричинений соціальними змінами. Важливим є збільшення високої емоційності серед жінок в ДГ2 з 100,0 % до 50,0 %, що вказує

на зміцнення емоційної стійкості або на зростання здатності керувати власними емоціями. Зміни у рівні емоційності у досліджених групах за віком представлено у табл. 4.

Дані табл. 4, демонструють зміни в рівні емоційності серед випускників ПТНЗ різних вікових груп протягом двох досліджуваних періодів. В цілому в ДГ1 та ДГ2 відбулося зростання середнього рівня емоційності. Особливою є динаміка середньої емоційності, яка зросла від 66,6 % до 70,9 % у загальній кількості досліджуваних. Виявлено зменшення кількості не правдивих відповідей від 24,7 % у 2021 р. до 18,2 % у 2023 р., що може свідчити про більш високий рівень самосвідомості та готовності випускників до саморефлексії. Серед випускників вікової групи 18 р. спостерігається значне зростання середньої емоційності з 65 % у 2021 р. до 75,7 % у 2023 р., що вказує на зміну емоційного стану в цій віковій категорії у зв'язку з соціальними змінами та викликами ($p < 0,05$). Зміни у рівні реактивності у досліджених групах за статтю представлено у табл. 5.

З представлених у табл. 5, даних динаміки реактивності серед досліджених груп

Таблиця 3

**Зміни в рівні емоційності у досліджених групах за статтю
(методика «Діагностики психологічної структури особистості»)**

Емоційність	Стать								Усього			
	Ж				Ч							
	ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Висока	2	100,0	1	50,0	–	–	1	50,0	2	100,0	2	100,0
Не правдива відповідь	15	65,2	15	88,2	8	34,7	2	11,7	23	100,0	17	100,0
Низька	3	50,0	4	50,0	3	50,0	4	50,0	6	100,0	8	100,0
Середня	28	45,1	40	60,6	34	54,8	26	39,3	62	100,0	66	100,0
Усього	48	51,6	60	64,5	45	48,3	33	35,4	93	100,0	93	100,0

Таблиця 4

**Зміни у рівні емоційності у досліджених групах за віком
(методика «Діагностики психологічної структури особистості»)**

Вік, у роках	Емоційність																Усього			
	Висока				Не правдива відповідь				Низька				Середня				ДГ1		ДГ2	
	ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
16	2	12,5	-	-	5	31,2	2	33,3	-	-	1	16,6	9	56,2	3	50,0	16	100,0	6	100,0
17	-	-	1	4,5	9	23,0	5	22,7	3	7,6	3	13,6	27	69,2	13	59,0	39	100,0	22	100,0
18	-	-	1	3,0	5	25,0	4	12,1	2	10,0	3	9,0	13	65,0	25	75,7	20	100,0	33	100,0
19	-	-	-	-	4	22,2	6	18,7	1	5,5	1	3,1	13	72,2	25	78,1	18	100,0	32	100,0
Усього	2	2,1	2	2,1	23	24,7	17	18,2	6	6,4	8	8,6	62	66,6	66	70,9	93	100,0	93	100,0

розділених за статтю, протягом двох визначених періодів, можна відзначити наступне. Загальна тенденція серед жінок ДГ1 вказує на збільшення середньої реактивності від 44,8 % році до 59,7 % у ДГ2, що вказує на підвищення емоційної реактивності серед жіночої статі, що може бути пов'язано з соціальними та економічними змінами ($p < 0,05$). Серед чоловіків ДГ1 спостерігається зниження рівня середньої реактивності з 55,1 % до 40,3 % у ДГ2. Така тенденція свідчить про адаптацію до стресових умов або про розвиток стратегій емоційного саморегулювання. Виявлено зменшення кількості «не правдивих відповідей» серед жінок ДГ1 з 65,2 % до 88,2 % у ДГ2, що вказує на підвищену обережність або невпевненість у власних реакціях. Динаміка рівня реактивності у досліджених групах за віком представлено у табл. 6.

Аналізуючи дані табл. 6, можна відзначити, що у віковій групі 16 р. спостерігається відсутність високої реактивності у ДГ2, тоді як у ДГ1 цей показник становить 12,5 %, що свідчить про зниження емоційної реактивності ($p < 0,05$) у цій віковій групі протягом досліджуваного періоду. У віковій групі 17 р. є незначне зниження не правдивих відповідей у ДГ2 (22,7 %) порівняно з ДГ1 (23,0 %), що відображає зростання самосвідомості та здатності до самоаналізу серед випускників цієї вікової категорії. У віковій групі 18 р. відбулася значна зміна у високій реактивності: з повної відсутності до у ДГ1 до 3,03 % у ДГ2, що вказує на певні зміни у емоційному відповіді на зовнішні подразники. Вікова група 19 р. показує зменшення не правдивих відповідей з 22,2 % до 18,7 %

Таблиця 5

**Зміни у рівні реактивності у досліджених групах за статтю
(методика «Діагностики психологічної структури особистості»)**

Реактивність	Стать								Усього			
	Ж				Ч				ДГ1		ДГ2	
	ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Висока	2	50,0	2	100,0	2	50,0	-	-	4	100,0	2	100,0
Не правдива відповідь	15	65,2	15	88,2	8	34,7	2	11,7	23	100,0	17	100,0
Низька	5	62,5	3	42,8	3	37,5	4	57,1	8	100,0	7	100,0
Середня	26	44,8	40	59,7	32	55,1	27	40,3	58	100,0	67	100,0
Усього	48	51,6	60	64,5	45	48,3	33	35,4	93	100,0	93	100,0

Таблиця 6

**Динаміка рівня реактивності у досліджених групах за віком
(методика «Діагностики психологічної структури особистості»)**

Вік, у роках	Реактивність																Усього			
	Висока				Не правдива відповідь				Низька				Середня							
	ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2		ДГ1		ДГ2	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
16	2	12,50	-	-	5	31,25	2	33,33	3	18,75	-	-	6	37,50	4	66,67	16	100,0	6	100,0
17	2	5,13	1	4,55	9	23,08	5	22,73	1	2,56	2	9,09	27	69,23	14	63,64	39	100,0	22	100,0
18	-	-	1	3,03	5	25,00	4	12,12	4	20,00	2	6,06	11	55,00	26	78,79	20	100,0	33	100,0
19	-	-	-	-	4	22,22	6	18,75	-	-	3	9,38	14	77,78	23	71,88	18	100,0	32	100,0
Усього	4	4,30	2	2,15	23	24,73	17	18,28	8	8,60	7	7,53	58	62,37	67	72,04	93	100,0	93	100,0

і збільшення середньої реактивності з 77,7 % до 71,8 %.

Отримані результати, відображають зміни у психологічній структурі особистості випускників ПТНЗ. Дослідження вказує на значущість врахування гендерних та вікових аспектів у підходах до психологічної підтримки випускників. Виявлені гендерні відмінності в реакціях на стрес та вікові зміни в психологічних характеристиках вимагають індивідуалізованого підходу у наданні психологічної допомоги та кар'єрного консультування. Встановлено зростання активності та реактивності серед жінок, що свідчить про підвищення їхньої ініціативності та здатності активно реагувати на стресові умови. Відповідно, активність жінок зросла з 49,3 % до 61,8 % у ДГ2. Навпаки, у чоловіків спостерігається зниження активних особистісних властивостей, що може бути індикатором стратегій уникнення або адаптації до стресу, зі зменшенням показника з 50,6 % до 38,1 % у ДГ2 ($p < 0,05$). Зростання реактивності також відзначається серед обох статевих груп. Серед жінок цей показник зріс з 64,2 % до 76,4 % у ДГ2, свідчаючи про збільшену реакцію на стресові умови. Для чоловіків, реактивність зменшилась з 35,7% до 23,5 % у ДГ2 ($p < 0,05$),

що може вказувати на адаптивні механізми в умовах стресу.

Висновок. Динаміка активності та реактивності в різних вікових категоріях показує зміну поведінкових стратегій і підходів до адаптації. У 2021 році, під час пандемії COVID-19 (ДГ1), більшість випускників 16-19 рр. проявляли високий рівень активності, що можна пов'язати з необхідністю адаптації до нових умов. У 2023 р. під час військового стану (ДГ2), спостерігається деяке зниження активності серед усіх вікових груп, що може відображати збільшення рівня стресу та невизначеності. Встановлено, що зростання активності та реактивності серед жінок може вказувати на потребу у розробці специфічних стратегій психологічної підтримки та адаптації для жіночої аудиторії. Навпаки, зниження цих показників серед чоловіків вимагає зосередження на розробці адекватних методів зменшення стресу та сприяння їхній активності.

Отримані результати можуть бути використані для розробки ефективних стратегій підтримки та розвитку психологічних ресурсів випускників, що сприятиме їхньому успішному входженню в професійне середовище та подоланню стресогенних викликів.

Література:

1. Грінберг, Дж., Кнайгт, Дж., Пулсіфер, Л. Стрес та адаптація в часи глобальних змін. Київ : Наукова думка, 2020. 295 с.
2. Бернс, Р., Джексон, М. Емоційний інтелект та його вплив на професійну адаптацію. Одеса : Астропринт, 2021. 320 с.
3. Вілсон, Т., Кастро, С. «Методики кар'єрного консультування в епоху змін». Львів : Літопис, 2022. 367 с.
4. Савченко, О. В., Лук'янова, Л. Б. Психологія кризи та її вплив на професійний розвиток. Харків : Фактор, 2021. 286 с.
5. Мартін, П., Браун, К. Психологія виживання у сучасному світі: стратегії подолання стресу. Вінниця : Нова Книга, 2020. 342 с.
6. Шмідт, Л. Кар'єрне планування в умовах невизначеності: Психологічний підхід. Дніпро : Ліра, 2019. 310 с.
7. Коллінз, М., Тейлор, С. Соціальні мережі та їх вплив на професійний розвиток. Київ : Український інститут практичної психології, 2018. 276 с.
8. Харрісон, Р., Сміт, Дж. Адаптивні стратегії у професійній діяльності. Львів : Видавництво «Старий Лев», 2022. 324 с.
9. Петрова, І. М., Сідорова, О. П. Психологічна стійкість як фактор професійного самовизначення. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2020. 298 с.
10. Фрідман, Л., Грінфілд, С. Психологічні аспекти ринку праці в умовах глобалізації. Запоріжжя : Промінь, 2021. 334 с.
11. Синявський, В. В. Методи психодіагностики в системі професійної консультації безробітних. Київ : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості, 2012. 192 с.
12. Пріб, Г., Лапінська, Т. Подолання розладів адаптації як чинник успішного професійного розвитку та кар'єрного зростання в осіб, які працюють в умовах підвищеної стресогенності. *Психологічний часопис*, 2019. Т. 11, вип. 5. С. 237–252. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.11.237-252>
13. Пріб, Г. А., Бебеза, Л. Є. Теоретичні підґрунтя моделі професійної ідентичності особистості. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Н. Ф. Шевченко, М. Г. Ткалич. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. № 1(17). С. 105–110. URL: <http://dx.doi.org/10.26661/2310-4368/2020-1-10>
14. Пріб, Г. А., Бебеза, Л. Є., Раєвська, Я. М. Соціально-психологічні особливості адаптації особистості в умовах бойових дій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Психологія*. 2022. Том 33(72), № 2. С. 104–109. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.2/17>
15. Пріб, Г. А., Калюжна, Є. М. Особистість у сучасному соціопсихологічному вимірі : монографія / за заг. ред. Г. А. Пріба, Є. М. Калюжної ; колектив авторів. Херсон : Олді+, 2022. 554 с. URL: <https://doi.org/10.13140/rg.2.2.33829.78565>
16. Ларченко, І. В. Психологічні детермінанти мотивації працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів. *Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Ринок праці: досягнення, виклики та перспективи у національному та європейському просторі» (18 травня 2023 року)*. Київ, 2023. С. 210–212.

References:

1. Greenberg, J., Knight, J., Pulsifer, L. (2020). Stress and adaptatsiya v chasy globalnykh zmin [Stress and adaptation in times of global change]. Kyiv : Naukova Dumka. 295 p. [in Ukrainian].
2. Burns, R., Jackson, M. (2021). Emotsiynny intelekt ta yoho vplyv na profesiyinu adaptatsiyu [Emotional intelligence and its impact on professional adaptation]. Odesa : Astroprint, 320 p. [in Ukrainian].
3. Wilson, T., Castro, S. (2022). Metodyky kar'ernoho konsultuvannya v epokhu zmin [Career counseling methods in the era of change]. Lviv : Litopys, 367 p. [in Ukrainian].
4. Savchenko, O.V., Lukyanova, L.B. (2021). Psykhologiya kryzy ta yii vplyv na profesijnyy rozvytok [Psychology of crisis and its impact on professional development]. Kharkiv : Factor, 286 p. [in Ukrainian].
5. Martin, P., Brown, K. (2020). Psykhologiya vyzhyvannya u suchasnomu sviti: stratehiyi podolannya stresu [Survival psychology in the modern world: Stress coping strategies]. Vinnytsia : Nova Knyha, 342 p. [in Ukrainian].
6. Schmidt, L. (2019). Kar'yerne planuvannya v umovakh neviznachenosti: Psykhologichnyy pidkhid. [Career planning in conditions of uncertainty: A psychological approach]. Dnipro : Lira, 310 p. [in Ukrainian].
7. Collins, M., Taylor, S. (2018). Sotsial'ni merezhi ta yikh vplyv na profesijnyy rozvytok. [Social networks and their impact on professional development]. Kyiv : Ukrainian Institute of practical Psychology, 276 p. [in Ukrainian].
8. Harrison, R., Smith, J. (2022). Adaptivni stratehiyi u profesijnyy diyal'nosti [Adaptive strategies in professional activity]. Lviv: Publishing house "Staryi Lev", 324 p. [in Ukrainian].
9. Petrova, I.M., Sidorova, O.P. (2020). Psykhologichna stiikist yak faktor profesijnoho samovyznachen-nya [Psychological resilience as a factor of professional Self-Determination". Kyiv : G. S. Kostyuk Institute of Psychology, 298 p. [in Ukrainian]

10. Friedman, L., Greenfield, S. (2021). Psykholohichni aspekty rynku pratsi v umovakh hlobalizatsiyi [Psychological Aspects of the Labor Market in the Context of Globalization]. *Zaporizhzhia : Promin*, 334 p. [in Ukrainian].
11. Sinyavsky, V. V. (2012). Metody psykholohichnoyi konsul'tatsiyi bezrobitnykh [Methods of psychodiagnosics in the system of professional consultation for the unemployed]. Kyiv : Institute for training of employment service personnel, 192 p. [in Ukrainian].
12. Pryb, H., Lapinska, T. (2019). Podolannya rozladiv adaptatsiyi yak chynnyk uspishnoho profesiynogo rozvytku ta kariyernoho zrostannya v osib, yaki pratsuyut' v umovakh pidvyshchenoyi stresogennosti [Overcoming adaptation disorders as a factor of successful professional development and career growth in individuals working under increased stressogenic conditions]. *Psykholohichni chasopys*, Vol. 11, Issue 5. pp. 237–252. Retrieved from <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.11.237-252> [in Ukrainian].
13. Pryb, H. A., Begeza, L. Y. (2020). Teoretychni pidgruntia modeli profesiinoi identychnosti osobystosti [Theoretical foundations of the model of professional identity of the personality]. *Problemy suchasnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats Zaporizkoho natsionalnogo universytetu ta Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuksa NAPN Ukrainy / Za red. S. D. Maksymenka, N. F. Shevchenko, M. H. Tkalycha*. Zaporizhzhia : ZNU, No. 1(17). Pp. 105–110. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.26661/2310-4368/2020-1-10> [in Ukrainian].
14. Pryb, H. A., Begeza, L. Ye., Raevska, Ya. M. (2022). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti adaptatsii osobystosti v umovakh boiovykh dii [Socio-psychological characteristics of personal adaptation in the conditions of military actions]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya : Psykholohiia*, Volume 33(72), No. 2. Pp. 104–109. Retrieved from <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.2/17> [in Ukrainian].
15. Pryb, H. A., Kalyuzhna, Y. M. (2022). Osobystist u suchasnomu sotsiopsykholohichnomu vymiri [Personality in the contemporary sociopsychological dimension: monograph] : monohrafiia / za zah. red. H. A. Pryba, Y. M. Kaliuzhnoi; kolektyv avtoriv. Kherson : Oldi+ 554 p. Retrieved from <https://doi.org/10.13140/rg.2.2.33829.78565> [in Ukrainian].
16. Larchenko, I. V. (2023). Psykholohichni determinanty motyvatsii pracevlashtuvannya vypusknnykh profesijno-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv. [Psychological determinants of employment motivation of graduates of vocational technical educational institutions]. *Materialy vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu "Rynok pratsi: dosyagnennya, vyklyky ta perspektyvy u natsionalnomu ta yevropeyskomu prostori" (may 18, 2023)*. Kyiv. Pp. 210–212. [in Ukrainian].